

WSTĘP

Trwały i zrównoważony rozwój jest osiowym elementem współczesnej cywilizacji. Jednocześnie z istoty procesów rozwojowych wynika, że konieczne jest permanentne korzystanie z odpowiednich instrumentów, które będą na bieżąco realizowały cele sustensywnego rozwoju. Jednym z najważniejszych operacyjnych i aplikacyjnych instrumentów tego rozwoju jest planowanie przestrzenne. Jak każdy instrument może, w zależności od sposobu jego użycia oraz wdrożenia, wywoływać nie tylko zamierzone, ale także niezamierzone skutki. Te ostatnie mogą nie być zgodne z celami wynikającymi z rozwoju sustensywnego. Planowanie przestrzenne, w warunkach ustrojowych Polski, jako prawo lokalne jest narzędziem sustensywnego stwarzania warunków dla dobrostanu ludzi i kształtowania wysokiej jakości życia.

Jedną z form aktywności Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN jest działanie Zespołu do spraw Zrównoważonego Rozwoju. Prezentowany Biuletyn jest efektem pracy członków tego Zespołu i próbą wskazania roli i znaczenia planowania przestrzennego w procesie kształtowania przyszłości determinowanym przez odpowiedzialność i sprawiedliwość międzypokoleniową, jak i polepszanie jakości życia obecnego pokolenia ludzi.

R. Janikowski w opracowaniu *Planowanie przestrzenne jako instrument rozwoju sustensywnego* wskazuje, że z holistycznej istoty sustensywności wynika, że wytyczne kreowania planu przestrzennego zagospodarowania nie są niezależne, są współzależne i wzajemnie uzupełniające. Tworzą splot dyrektyw o dynamicznym charakterze, a najważniejsze z nich, ujęte w dyrektywny sposób, to: holistyczny – wprowadzaj ład przestrzenny, przeciwdziałaj fragmentaryzacji i rozlewaniu się miast, zachowuj biotyczną i abiotyczną różnorodność, jak i dzikość miejsc, powiększaj zielono-błękitną infrastrukturę. Zastosowanie się do tych dyrektyw pozwoli osiągać cele rozwoju trwałego i zrównoważonego.

Pokazuje to B. Degórska w pracy *Wrażliwość i adaptacja dużych miast do zmian klimatu w kontekście wzrostu temperatury powietrza* odnosząc się do wrażliwości dużych miast na wysoką temperaturę powietrza, a także do identyfikacji urbanistycznych czynników generujących wzrost temperatury w przestrzeni silnie zurbanizowanej. Istotna jest tu rola planowania przestrzennego w zakresie możliwości naturalnego schładzania miast w okresach wysokiej temperatury powietrza. Z kolei A. Gołędzinowska i J. Czochański w pracy *Przestrzenna integracja funkcji miasta średniej wielkości jako metoda równoważenia rozwoju w warunkach gospodarki rynkowej na przykładzie Regionu Pomorskiego* wskazują, że zrównoważony rozwój miast jest kategorią, którego analiza i planowanie musi wykraczać poza ich granice administracyjne. Brak równowagi w rozwoju polskich miast średniej wielkości może być, w tego typu ośrodkach, niwelowany narzędziami administracyjno-finansowymi i działaniami przypisanymi różnym szczeblom administracji. Analizowany przykład Wejherowa pokazuje, że wobec presji inwestycyjnej zagrażającej środowisku najskuteczniejszą prewencją są wieloprzestrzenne formy ochrony przyrody. J. Gorgoń i A. Starzewska-Sikorska w opracowaniu *Recykling terenów jako narzędzie zrównoważonej gospodarki terenami w miastach* odnoszą się do mikroparadygmatu trwałego i zrównoważonego rozwoju, jakim jest powtórne wykorzystywanie obszarów poprzemysłowych i poosadniczych. Wdrożenie metody zarządzania cyklicznym wykorzystywaniem terenów wymaga zastosowania filozofii w odniesieniu do użytkowania terenów, którą można wyrazić za pomocą dyrektyw: unikaj – wykorzystuj powtórnie – kompensuj. Autorki prezentują projekt CircUse, który opiera się na idei cyklu życia terenu obejmującego kolejne fazy, takie jak: wybór terenu pod realizację planu, budowa, faza trwania funkcji terenu, porzucenie (zaniechanie dotychczasowego użytkowania), wykorzystanie tymczasowe (jeśli zaistnieje taka potrzeba) i powtórne wykorzystanie. Bazując na doświadczeniach partnerów projekt CircUse definiuje nowy sposób podejścia do zrównoważonego zarządzania terenami i zmierza do wdrożenia tej koncepcji w miastach Europy Środkowej. Wdrożenie to jest realizowane i wymaga efektywnej współpracy interesariuszy z poziomu krajowego, regionalnego i lokalnego w celu prawidłowego zarządzania cyklicznym wykorzystywaniem terenów. Autorzy J. Kostecka i A. W. Kostecki w pracy *Retardacja wykorzystywania i kreowania ekosystemów w terenie zurbanizowanym* odnoszą się do bardzo ważnego zagadnienia, które określane jest współcześnie jako tworzenie zielono-błękitnej infrastruktury miasta. Wskazali potrzebę pilnego społecznego zrozumienia i akceptacji koncepcji, która umożliwi tworzenie przestrzeni zdolnej do współwystępowania ekosystemów wraz z rozwijającą się

gospodarką. Wskazali na potrzebę pokazywania przestrzeni jako ekosystemu wraz z budowaniem strukturalnych powiązań między elementami natury i infrastrukturą stworzoną przez ludzi, w tempie mającym na celu zachowanie naturalnie przebiegających procesów i funkcji. Twierdzą, że miasta powinny podejmować i promować działania zapobiegające utracie różnorodności biologicznej. Z kolei opracowanie A. Ćwik *Rzeka – atut czy przeszkoda w rozwoju zrównoważonym miasta? Przykład Rzeszowa* odnosi się do wykorzystania instrumentu, jakim jest planowanie przestrzenne do powiększania i polepszania „błękitnej infrastruktury”, czyli terenów pokrytych wodami. Jest on „błękitną” kontynuacją poprzedniego opracowania. Analizowana jest ta sama przestrzeń, czyli Rzeszów oraz rzeka Wisłok, która stanowi oś miasta. Woda, zarówno stojąca, jak i płynąca to bardzo ważne uwarunkowania jakości życia ludzi, często jednak w warunkach polskich niedostrzegane i negliżowane. Potwierdza to autorka, która stwierdza, że niechęć do uchwalania prawa miejscowego dla korytarza rzeczno-ego może być powodowana postrzeganiem rzeki raczej jako przeszkody w rozwoju miasta niż atutu jego przestrzeni. M. Kistowski, K. Kupska i G. Wiklent, autorzy opracowania *Wpływ infrastruktury elektroenergetycznej na zrównoważone planowanie i zagospodarowanie przestrzenne w Polsce na przykładach z woj. pomorskiego* słusznie zauważają, że najbliższe lata będą okresem realizacji wielu inwestycji w zakresie elektroenergetyki: elektrowni jądrowej, elektrowni konwencjonalnych, kolejnych elektrowni wiatrowych i słonecznych. Oznacza to, że konieczne będzie trasowanie przebiegu nowych linii elektroenergetycznych, a do tych wyzwań nie jest przygotowany polski system planowania przestrzennego. Jednocześnie, pokazane w pracy przykłady jednoznacznie świadczą o bardzo istotnym wpływie infrastruktury elektroenergetycznej zarówno na procesy planowania przestrzennego, jak i samo fizyczne zagospodarowanie przestrzeni. Opracowanie J. Platje – *Zrównoważone systemy transportowe w kontekście efektów zewnętrznych* jest dalszym rozwinięciem zagadnienia lokalizowania elementów liniowych i sieciowych w przestrzeni. Autor wskazuje, jaki jest poziom zrównoważenia systemów transportowych w kontekście pozytywnych i negatywnych efektów zewnętrznych związanych z funkcjonowaniem tych systemów. Ponadto podkreśla, że z istoty procesów rozwojowych w przestrzeni w sposób ciągły powstawały kolejne elementy infrastruktury, które w poprzednich etapach ich planowania nie opierały się na kryteriach wypływających z istoty trwałego i zrównoważonego rozwoju. Podano kilka przykładów ukazujących, że mimo że interakcje między sferą społeczną, środowiskową oraz ekonomiczną mogą prowadzić do efektów synergii, w wielu przypadkach mogą zaistnieć również kompromisy oraz konflikty sprawiające,

że sustensywny rozwój poszczególnych elementów staje się dyskusyjny. P. Legutko-Kobus w pracy *Kierunki rozwoju obszarów wiejskich w województwie mazowieckim a implementacja rozwoju zrównoważonego* podkreśla, że obecnie w procesach planowania rozwoju i określania polityki przestrzennej mniejsze znaczenie ma charakter administracyjny danego obszaru, a coraz większe jego funkcjonalny charakter. Autorka zastosowała dwustopniową metodę oceny implementacji trwałego i zrównoważonego rozwoju w powiecie mińskim. Po pierwsze, wykorzystwała metodę *web research* i dokonała analizy badanych gmin w kontekście posiadania dokumentów określających politykę przestrzenną i politykę rozwoju. Drugi etap polegał na przeanalizowaniu treści dokumentów gminnych i dokonaniu oceny, na ile ich zapisy umożliwiają wdrażanie wybranych zasad rozwoju zrównoważonego. Ogólna ocena – uwzględniania zasad rozwoju sustensywnego w analizowanych dokumentach – wypadła pozytywnie. Zadaniem autorki, jest to jednak obecnie wynik raczej mniejszego niż przewidywano zapotrzebowania na grunty przeznaczone pod zabudowę niż sukces polityki przestrzennej. Każde sterowanie, w tym także rozwoju, wymaga kontroli i monitoringu zmian. Przykład tego pokazuje B. Warczewska w opracowaniu *Pomiar poziomu rozwoju zrównoważonego miasta na przykładzie Wrocławia*. Autorka na podstawie przeprowadzonych badań stwierdza, że Wrocław na drodze swojego rozwoju nie osiągnął jeszcze właściwego poziomu zrównoważenia. Występuje zróżnicowanie w poszczególnych sustensywnych wymiarach, najlepsza sytuacja dotyczy wymiaru gospodarczego, poprawy wymaga aspekt ekologiczny, natomiast najbardziej niekorzystne zmiany dotyczą wymiaru społecznego. To ostatnie zapewne wpłynie na pogarszanie się jakości życia mieszkańców Wrocławia.

Ryszard Janikowski